
РАТКО ЛАЗАРЕВИЋ • ДРАГИ ЛАЗАРЕВИЋ

СРПСКО СТОЧАРСТВО

КРОЗ ВЕКОВЕ И У БУДУЋНОСТИ

АКАДЕМСКА МИСАО
Београд 2016.

Аутори

Ратко Лазаревић, Академик АИНС
др Драги Лазаревић, научни саветник

Рецензенти

Проф. др Витомир Видовић, дописни члан АИНС
Проф. др Јован Бабовић, члан Њујоршке академије наука

Издавач

АКАДЕМСКА МИСАО

Графичка обрада и прелом
Жељко Хрчек

Лектор

Мирјана Миљуш

Штампа

Планета принт, Београд

Тираж

300 примерака

ISBN 978-86-7466-655-5

Књига је посвећена проф. др Мисолави
Милојић, редовном професору на
Политичком факултету у Земуну,
Београдски универзитет, уваженом
професору, педагогу, познавацу спо-
љаштва, високо цењеној и поштованој
личности

Вама на читање и размишљање

Поштовани,

Овај текст је намењен Вама. Жеља нам је да се упознате кроз један дуги период уназад (кроз векове) какву је улогу и значај сточарство имало за српски народ и државу Србију, затим о традицији и односу српског сељака према животињама, као и о земљи Србији, једној од највећих извозника животиња и сточних производа у Европи у 19. и почетком 20. века. На крају, нажалост, да се упознате с чињеницом како српско сточарство доживљава и преживљава тешке дане борбе за опстанак, односно, како, може се слободно рећи, пропада.

Стање сточарства на крају 20. века, а нарочито на почетку 21. века, забрињава, посебно оне који се баве струком, одгајиваче-фармере и грађане-потрошаче. Ово с разлогом, јер су увезени производи сточарства знатно скупљи, лошијег квалитета, а често и сумњиве здравствене исправности. С друге стране, смањење бројног стања сточарства директно утиче на развој и опстанак села и становника на селу, посебно младих. То значи да долази онај трећи, најгори период, када се одлази са села, траже се бољи услови (сигурнији) за живот, а села се гасе, остају пуста.

Пропадање сточарства одражава се и на укупан развој пољопривреде и привреде наше земље. Због немања млека, меса, јаја и др. запоставља се и рад прехранбене индустрије (млекаре, кланице, индустрија сточне хране), умањује се приход државе, смањује се број запослених, опада стандард грађана и слично.

Поред тога, значај сточарства огледа се и у одржавању плодности земљишта: стајњак оплемењује земљиште, одржава структуру земљишта, обезбеђује стабилне приносе и чува агро и еко систем за разлику од употребе хемијских ђубрива и других средстава која нарушавају плодност земљишта и еколошку средину.

На крају, да ли треба подсећати на чињеницу да ниједна земља у свету није просперирала ако није обезбедила довољно хране за своје становништво, односно, није унапредила економију без одрживе производње хране. Кроз критичко сагледавање стања сточарства никада нисмо били критизери већ, напротив, увек смо давали и наш предлог шта треба чинити да се стање поправи што чинимо и овај пут.

Србија је позната сточарска земља, она је то и данас (иако је знатно ослабила), сељак и српски народ је традиционално везан за животиње, што треба користити и развијати, а држава је увек имала користи. Даље, постоје сви други услови за организовано – фармско гајење животиња, за разлику од многих других земаља у окружењу и свету, а имају развијеније сточарство.

Шта немамо? Немамо јасну стратегију развоја производње хране, држава се дистанцирала, односно, удаљила од мишљења струке, село је заборављено, постоје мишљења (нажалост) да је боље увозити храну него у њу улагати. Једном речју, државне мере су затајиле, што нас све кошта, а коштаће много више ако се садашњи однос према пољопривреди не промени. И то што пре!

Аутори

Садржај

Вама на читање и размишљање.....	5
Увод.....	11
І ДЕО	
СРПСКО СТОЧАРСТВО ДО 19. ВЕКА	15
Развој људске заједнице.....	17
Пољопривреда за време владавине Стефана Немањића.....	18
Србија за време владавине Цара Душана	20
Значај I и II српског устанка за развој пољопривреде, сточарства и села Србије	21
Оснивање удружења, школа, друштава и стручних часописа	23
Законодавство у пољопривреди у 19. веку	24
Стручне мере у циљу унапређења сточарства	25
Пољопривредне површине и сточни фонд у ослобођеној Србији.....	29
Аутохтоно сточарство по врстама животиња.....	31
Извоз живих животиња и сточних производа.....	34
Аутохтоне технологије у сточарству и њихов значај за Србију.....	36
Литература	43
II ДЕО	
СРПСКО СТОЧАРСТВО У 20. ВЕКУ	45
Значај српског сточарства у првим деценијама 20. века.....	47
Аутохтоно сточарство у првој половини 20. века	49
Аутохтоно говедарство	49
Аутохтоно овчарство	53
Аутохтоно свињарство	54
Пољопривреда и сточарство Србије у годинама после Другог светског рата	57

Сточарство у индустријском развоју Србије.....	59
Сточарство у структури пољопривреде Србије	61
Сточарство по врстама животиња.....	63
Правци развоја сточарства у агроиндустријској производњи Србије	64
Карактеристике газдинства	66
Стање сточног фонда и обим производње у периоду од 1965–2000. године.....	68
Говедарство и обим производње.....	68
Свињарство и обим производње.....	71
Овчарство и обим производње	73
Живинарство и обим производње.....	75
Технике и технологије које су коришћене у гајењу домаћих животиња	77
Обележја биотехнолошког развоја	77
Генетика и репродукција	78
Производња хране за животиње и исхрана животиња.....	86
Производња хране за животиње	87
Исхрана домаћих животиња	96
Потребе у хранљивим материјама.....	97
Улога науке и струке у развоју сточарства	100
Смештај и нега домаћих животиња.....	104
Литература	108

III ДЕО

СРПСКО СТОЧАРСТВО НА ПОЧЕТКУ 20. ВЕКА	113
Основне карактеристике	115
Расположиви производни ресурси	116
Стање сточног фонда	117
Стање сточарства по областима – подручјима Србије	122
Пољопривредна и сточарска газдинства која користе 5 и више ха земљишне површине	125
Пољопривредна – сточарска газдинства која користе 10 и више ха земљишне површине	127
Сточарство на газдинствима потенцијалних робних фармера	130
Потенцијални робни фармери.....	130
Сточарство на газдинствима робних фармера	136
Процењена вредност сточарске производње	144
Производња меса по врстама животиња	145
Литература	154

IV ДЕО	157
СРПСКО СТОЧАРСТВО У БУДУЋНОСТИ	157
Расположиви ресурси у пољопривреди Србије.....	159
Доприноси који се очекују од сточарства у будућности.....	161
Допринос од повезане биљне и сточне производње у нашој земљи....	162
Агрономски допринос на фарми.....	162
Агроекономски допринос на фарми.....	166
Производни и економски ефекти у повезаној производњи.....	167
Коришћење и развој аутохтоних технологија у повезаној биљној и сточарској производњи.....	169
Аутохтоне технологије и њихови производни потенцијали.....	172
Предвиђање броја животиња у свету.....	176
Потрошња анималних производа у свету.....	177
Нове технике и технологије у сточарској производњи – примена и етички обзири.....	179
Потенцијална будућа достигнућа у сточарству.....	180
Етички обзири.....	181
Потребе за примену нових технологија у нашој земљи.....	182
Нове технологије у функцији обезбеђења здравствено безбедних производа анималног порекла.....	184
Стање у производњи хране у нашој земљи.....	188
Развој сточарства у расположивим агроеколошким потенцијалима..	189
Организација српског сточарства у будућности.....	192
Потенцијална робна газдинства.....	198
Газдинства – робни фармери.....	200
Робна газдинства у сточарству у будућности.....	201
Укупна вредност сточарске производње на крају 2040. године ...	208
Српско сточарство од 2040–2045. године.....	210
Држава – основни креатор и носилац политике развоја пољопривреде и села.....	212
Литература.....	214
КРАТАК САДРЖАЈ НА ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ	217
Serbian livestock breeding through centuries and in the future.....	219

УВОД

Домаће животиње биле су, јесу данас и биће у будућности значајне за опстанак и даљи напредак човечанства. Без сточарства, односно, сточних производа, човек не би могао опстати, нити достићи садашњи економски и културни ниво.

Први људи на планети – становници и њихове заједнице схватили су да ће припитомљавањем домаћих животиња имати користи ако их прилагоде својој вољи, односно, потребама.

У овом периоду развоја цивилизације, одомаћивањем – припитомљавањем домаћих животиња човек је за свој опстанак и даљи рад обезбедио неопходне анималне производе (млеко, месо, јаја, и др.).

Значај сточарства огледа се у томе што животиње за свој опстанак и развој, за исхрану, углавном користе хранива биљног порекла. То значи да животиње нису конкурент човеку, већ, напротив, значајан давалац неопходних анималних производа за опстанак и исхрану човека – становништва. Познато је да човек за своје потребе у исхрани може да користи само око $\frac{1}{4}$ енергије садржане у биљкама, а остали, значајан део енергије само преко животиња.

Животиње су се кроз векове, а нажалост и данас, користиле као радна снага у домаћинству (орање, транспорт, вуча балвана и сл.) за обављање пољопривредних послова.

Треба нагласити да наша земља располаже са скоро 30% територије под пашњацима и природним ливадама које се најрационалније и економски најоправданије могу искористити за исхрану стоке, добијање значајних анималних производа за исхрану становништва. Овде посебно треба нагласити и дати значај сточарству на брдско-планинским подручјима наше земље које има дугу историјску традицију, које се развијало и сачувало у традиционалној производњи. У народном сточарству, на овим теренима, у традиционалној производњи, створен је велики број аутохтоних технологија млечне производње и технологија сувомеснатих специјалних производа. Посебно се истичу подручја: Пештерска област,

Хомољска и Сврљишка област, Пиротска област, Златарска област, Златиборска област и друге. У овим областима, традиционалном технологијом израђују се вековима уназад, а и данас, специјалне врсте белих сирева у саламури и специјални сувомеснати производи (сјенички сир, златарски сир, хомољски сир, сврљишки сир, златиборски сир, пиротски качкаваљ, овчија стеља, златиборска говеђа пршута, златиборска сува сланина, пиротска пеглана кобасица и др.).

Посебно треба подвући да нема успешне – интензивне биљне производње без гајења животиња, односно, без производње стајњака. Стајњак обогаћује, оплемењује и одржава структуру земљишта, односно, одржава у природном стању плодност земљишта и чува агро и еко-систем. То значи да нема успешне биљне производње без ђубрења – храњења земљишта стајњаком, односно без гајења животиња. Најбољи економски резултати у пољопривреди, као и очување земљишта и околине остварују се ако се обједине сточарска и биљна производња на газдинству.

Посматрано кроз векове (14–21. век) српско сточарство је посебан значај за земљу и народ имало у пет историјских периода. За време трајања ропства 500 година под Турцима (14–19. век), за време Српско-турског рата 1912. године и I светског рата који је завршен 1918. године, за време II светског рата и до краја 1950. године, за време санкција и распада Југославије и ратова у Југославији у последњој деценији 20. века, и на почетку 21. века.

Ово је време када је сточарство имало значајну улогу у исхрани становништва и очувању плодности земљишта, као и време када је сточарство претрпело значајно смањење и пропадање.

У 19. веку, у периоду од 1843–1880, 1861–1870; 1881–1890; и 1896–1900. године, сточарство је учествовало у укупној вредности извезених пољопривредних производа од 41% до 73%, односно, од 10,5 милиона динара у времену од 1843–1850. године до 66 милиона динара у времену од 1896–1900. године.

Други значајан извозни период за наше сточарство био је у периоду од 1981. до 1990. године када је извезено месо свих врста у вредности од 1,552 милиона долара, просечно 155 милиона долара годишње. У укупној вредности извезеног меса говеђе је учествовало са 54% (88 милиона долара), свињско са 54 милиона долара, односно са 34,8% у укупној годишњој вредности.

Наша земља располаже свим потребним захтевима за успешан развој сточарства и то подједнако за конвенционалну, традиционалну и еколошку (органску) производњу. Да би се наше сточарство успешно развијало у будућем периоду мора се на државном нивоу дефинисати јасна дугорочна политика развоја, односно, три циља који опредељују укупан развој пољопривреде и села Србије:

- дугорочни интерес државе за производњу хране;
- рејонизација подручја, рационално коришћење природних ресурса и
- посебан статус за брдско-планинска и погранична подручја земље.

Услови за развој сточарства и укупне пољопривреде у 21. веку за нашу земљу су посебно отежани с обзиром на наше деценијско заостајање у пољопривреди у односу на развој у свету. Зато је потребно у стратегији развоја пољопривреде уградити и користити све наше предности, уважити достигнућа развијених земаља и на реалним основама уз јасан однос државе према производњи хране развијати укупан аграр и село у одрживом систему.

Држава треба да подстиче (одређена средства из буџета) практична примењена знања и иновације фармера у циљу повећања продуктивности, конкурентности, економичности, као и рационално коришћење ресурса у производњи хране.

Државна стратегија треба да се усмери на бржи развој фармске еколошке производње хране (млеко, месо, јаја, прерађевине), здравствено безбедних и сертификованих производа са географском ознаком порекла, намењених за извоз.

Одрживи фармски развој сточарства је најбржи и најсигурнији начин да у будућности села оживе, да се развијају, да се газдинства наслеђују и да млади остају на селу. Ово је истовремено и „најјефтинија” државна инвестиција у развоју укупне привреде јер решава шири економски интерес, еколошки интерес, производни интерес, социјални интерес и безбедносни интерес за дужи период, за будуће генерације.